

فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، سال بیست‌وششم، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳

صص ۳۰-۱

راهبردهای پلیس امنیت اقتصادی در فرایند جرم‌یابی اختلاس از بانک‌های دولتی ایران^۱

آرمین لطفی^۲، امیرحسین یاوری^۳، عبدالله هندپانی^۴، ناصر بیات^۵

چکیده

زمینه و هدف: شناسایی و دستیابی به اهداف ترسیم شده در راستای فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی با تغییرات مستمر محیط و پیدایش روش‌های متنوع و جدید، این نیازمندی و ضرورت را در پلیس امنیت اقتصادی ایجاد کرده که به فکر تدوین راهبردهای متناسب باشد؛ لذا، پژوهش حاضر به دنبال راهبردهای پلیس امنیت اقتصادی در فرایند جرم‌یابی اختلاس از بانک‌های دولتی برای پلیس ایران بوده است.

روش: پژوهش کاربردی حاضر دارای ماهیتی اکتشافی است که با رویکرد کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا انجام شده است. مشارکت‌کنندگان این تحقیق، از فرماندهان و مدیران میانی پلیس بودند که به صورت هدفمند مبتنی بر معیار، ۲۲ نفر از آنها انتخاب و نظراتشان در خصوص محیط‌شناسی موضوع با تشکیل سه گروه کانونی جمع‌آوری شده است و برای استفاده از روش تحلیل سوات از مشارکت‌کنندگان خواسته شد امتیاز و رتبه عوامل استخراج شده داخلی و خارجی را تعیین نمایند. سپس بعد از تعیین وضعیت موجود کشور، از تقاطع این عوامل راهبردهای رسیدن به وضعیت مطلوب استخراج شد. اعتبار پژوهش از روش ارائه نتایج به کارشناسان مرتبط و نظرات گروه‌های کانونی ارزیابی و تأیید شده است.

یافته‌ها: پس از احصای ۱۱ فرصت، ۱۰ تهدید در محیط خارجی، ۱۰ نقطه قوت و ۱۰ نقطه ضعف در محیط داخلی، موقعیت کنونی کشور از نظر پاسخ‌گویی شناسایی شد. از تقاطع نقاط ضعف و قوت با نقاط فرصت و تهدید، ۲۷ راهبرد برای بهبود موقعیت و رسیدن به وضعیت مطلوب استخراج شد. از بین این راهبردها با استفاده از نظرات خبرگان مشارکت‌کننده در پژوهش، ۷ راهبرد به عنوان راهبردهای جذاب برای دستیابی به وضعیت مطلوب انتخاب شد.

نتایج: پلیس امنیت اقتصادی باید در فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی از راهبردهای مذکور استفاده نماید.

کلیدواژه‌ها: راهبرد، پلیس امنیت اقتصادی، جرم‌یابی، تحلیل سوات، اختلاس.

۱. برگرفته از رساله دکتری جرم‌یابی با عنوان «الگوی فرایندی جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی ایران»

دانشگاه جامع علوم انتظامی امین است

۲. دانشجوی دکتری جرم‌یابی، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه: Arminlotfi@mail.ir

۳. استاد گروه مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) رایانامه:

yadyar@chmail.ir

۴. دانشیار گروه مدیریت راهبردی دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه: hendiani.s1343@gmail.com

۵. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه: n_bayat@ut.ac.ir

مقدمه

پلیس امنیت اقتصادی کشور یکی از تخصصی‌ترین واحد رسیدگی کننده به جرائم اقتصادی است که در سطح کشور فعالیت دارد و با توجه به نیاز امروز جامعه و برای مقابله با موضوعات و مفاسد اقتصادی راه اندازی شده است. تهدیداتی در بحث امنیت در اقتصاد وجود دارد که کسب و کار، تولید و صنعت را با مشکلاتی مواجه می‌کند و باید راهبردهایی را برای مقابله با آنها تعریف کرد. تولید، تجارت و مالکیت، بحران‌های اقتصادی، بخش‌های مالی، معیشتی، اشتغال و محیط زیست حوزه‌هایی هستند که پلیس امنیت اقتصادی لازم است در راستای ایجاد امنیت به آنها ورود کند. قاعدتاً برقراری نظم و امنیت اقتصادی اولین وظیفه، این پلیس است، هم‌چنین موضوع بسیار مهم در مبارزه با شبکه‌ها و باندهایی که به جرایم و مفاسد اقتصادی مانند مالی و بانکی و... مربوط می‌شوند، اشراف اطلاعاتی است. این اشراف اطلاعاتی به منزله پیش‌بینی، برآورد، تشخیص، هدایت و نظارت و هم‌چنین کنترل عملیاتی واحدهای تابع پلیس امنیت اقتصادی است که از طریق بهره‌گیری از ظرفیت‌های درون و برون سازمانی بتوان با سامانه‌ها و سازمان‌های بانکی و اقتصادی کشور، همکاری و تعامل داشت.

پلیس امنیت اقتصادی در فراجا، وظیفه مهم تأمین نظم و امنیت اقتصادی را در کشور عهده‌دار می‌باشد. این سازمان از یک‌سو با محیط پیچیده جرائم مواجه و از سویی با قدرت و نفوذ بالای متهمین و مرتکبین این جرائم مواجه است. هر حرکت و تصمیمی در این پلیس امکان دارد شرایط جمع بسیاری از جامعه و نظام اقتصادی را تغییر دهد، بهبود یا دچار مشکل بنماید. پس لازم است هر حرکت و راهبردی با دید باز و با شناخت عوامل بیرونی و درونی و تعاملات سازمانی این پلیس تخصصی و نوپا صورت گیرد. این پلیس یکی از پلیس‌های تخصصی و نوظهور فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران است که در راستای تحقق فرامین رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در سال رونق تولید رهنمود ایشان مبنی بر تأمین امنیت که لازمه تحرک و رونق اقتصادی

است و بنا بر اقتضائات جامعه و شرایط جنگ اقتصادی پیچیده شدن سازمان جرم و مجرمین اقتصادی با هدف پیش‌بینی و پیشگیری و مقابله با جرایم اقتصادی و کمک به تأمین سلامت ساختارهای اقتصادی کشور با تدبیر فرماندهی انتظامی این پلیس از ۹۸/۷/۱ تشکیل شد^۱ که این پلیس در راستای وظیفه ذاتی خود به جرائم موضوع تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی شامل: الف- رشاء و ارتشاء؛ ب- اختلاس؛ پ- اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری؛ ت- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری؛ ث- تبانی در معاملات دولتی؛ ج- دریافت پورسانت در معاملات خارجی؛ چ- تعديات مأموران دولتی نسبت به دولت؛ ح- جرائم گمرکی؛ خ- قاچاق کالا و ارز؛ د- جرائم مالیاتی؛ ذ- پولشویی، ر- اخلاف در نظام اقتصادی کشور؛ ز- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی و... رسیدگی که در مراکز استان‌ها پلیس امنیت اقتصادی تحت سلسله مراتب فرماندهی انتظامی استان‌ها تشکیل و عهده‌دار و مأمور اجرای این رسالت خطیر در شرایط جنگ اقتصادی پیچیده است. مأموریت پلیس امنیت اقتصادی پیش‌بینی، پیشگیری، کنترل، مقابله و کشف با زمینه‌ها، علل و عوامل ارتکاب و توسعه جرائم اقتصادی و جرائم سازمان‌یافته است (لطفی و ولیپور گودرزی، ۱۴۰۱، ۱۳۳). و رسیدگی به اختلاس کارکنان بانک‌ها نیز در این پلیس تخصصی صورت می‌پذیرد. پلیس امنیت اقتصادی کشور یکی از تخصصی‌ترین واحد رسیدگی کننده به جرائم اقتصادی است که در سطح کشور فعالیت دارد و با توجه به نیاز امروز جامعه و برای مقابله با موضوعات و مفسدات اقتصادی راه اندازی شده است. تولید، تجارت و مالکیت، بحران‌های اقتصادی، بخش‌های مالی، معیشتی، اشتغال و محیط زیست حوزه‌هایی هستند که نیروی انتظامی لازم است در راستای ایجاد امنیت به آنها ورود کند. نقش فراجا در اجرای امنیت اقتصادی شامل: ۱- تولید و حفظ امنیت؛ ۲- ایجاد و بازسازی

۱. خبرگزاری مهر ۹ مرداد ۱۳۹۸ نقل از سخنگوی فراجا نشست خبری در معاونت اجتماعی فراجا.

امنیت در بسترهای اقتصادی؛ ۳- همکاری با دولت (آسیب‌شناسی)؛ ۴- آماده‌سازی زیرساخت‌های حقوقی و قانونی؛ ۵- توجه ویژه به مبارزه با جرایم اقتصادی؛ ۶- پیشنهاد اصلاح فرایندهای کاری؛ ۷- پرهیز از مسائل حاشیه‌ای و ۸- هوشیاری در مقابل توطئه‌ها است. اولویت‌های مأموریتی پلیس امنیت اقتصادی فراجا شامل: ۱- مبارزه با قاچاق کالا و ارز؛ ۲- مبارزه با اختلال در نظام اقتصادی؛ ۳- مبارزه با تبانی در معاملات دولتی؛ ۴- مبارزه با فرار مالیاتی؛ ۵- مبارزه با پول شویی؛ ۶- مبارزه با دریافت تسهیلات غیرمجاز بانکی؛ ۷- مبارزه با زمین‌خواری و ۸- مبارزه با اختلاس است. این پلیس یکی از پلیس‌هایی است که به‌صورت وسیع، درگیر واقعیت‌هایی اقتصادی موجود در نظام اقتصادی کشور است و با توجه به اهمیت و نقشی که این واقعیت‌ها در افزایش یا کاهش امنیت اقتصادی مردم دارند شواهد موجود و کارکردهای فراجا و در رأس آن پلیس امنیت اقتصادی نیز حاکی از آن است که بسیاری از پرونده‌های جرائم اختلاس به جهت پیچیدگی آنها و بهره‌برداری مختلسین از شیوه‌ها و شگردهای نو و بهره‌برداری از کارکردهای نوین فضای مجازی، به‌صورت عقیم مانده و بعضاً کشف آنها امکان‌پذیر نمی‌باشد. یکی از مسائل مهم در اختلاس کارکنان بانک را استفاده از شیوه‌ها و روش‌های پیچیده و مبتنی بر فناوری‌های روز می‌باشد که بسیاری از این جرائم به سادگی قابل کشف نیستند. بدیهی است که در مبارزه با هر نوع جرم باید حداقل الزامات ضروری در دسترس باشد و یکی از ضروریات شناخت جرائم اقتصادی و استفاده از علوم جرم‌یابی در کشف راه‌های ارتکاب این جرائم است. هدف اصلی این پژوهش، تعیین موقعیت حاضر پلیس امنیت اقتصادی با توجه به تحلیل محیط داخلی و خارجی و ارائه راهبردهای متناظر با آن است لذا، پرسش اصلی پژوهش این است که راهبردهای پلیس امنیت اقتصادی در فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی کدام است؟

پیشینه و مبانی نظری

لطفی و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی با عنوان «الگوی جرم‌یابی جرایم اقتصادی با رویکرد پیش‌نگری» دریافتند جرائم اقتصادی در آینده با پیچیدگی‌های بیشتری نسبت به گذشته همراه خواهد بود. بنابراین، لازم است نهادهای مقابله با جرایم اقتصادی متناسب با محیط آینده نسبت به پیاده‌سازی الگوی شناسایی شده در این پژوهش با تقویت راهبردهای اطلاعاتی، عملیاتی در فرایند جرم‌یابی اقدام نمایند.

داودی دهاقانی و همتی جوانمرد (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «راهبردهای پلیس آگاهی در فرایند جرم‌یابی» تعداد ۱۴ راهبرد از تقاطع نقاط قوت و ضعف با نقاط تهدید و فرصت به‌دست آمد و براساس یافته‌های پژوهش، راهبردهای قوت-تهدید شامل «اصلاح قوانین از طریق تعامل با نظام قانون‌گذاری و قضایی، ایجاد ساختارهای ویژه رسیدگی به جرائم فضای مجازی، بهره‌گیری از تحلیل‌های اطلاعاتی برای مقابله با جرائم سازمان‌یافته و باندي و تکمیل بانک‌های اثر انگشت و چهره» در بین راهبردهای پلیس آگاهی در فرایند جرم‌یابی، اهمیت بیشتری دارند.

باوی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی بایسته‌های کشف جرائم اقتصادی با تأکید بر مشارکت نهادهای انتظامی و قضایی پرداختند. یافته‌های آن نبود مقررات مرتبط با شیوه نامه عملکرد این نهاد در کنار کنشگران قضایی، اقدامات آن را در حد عنوان ضابط قضایی تنزل می‌دهد و مشارکت در اتخاذ اقدامات واکنشی، نسبت به جرائم اقتصادی را با ضعف اساسی روبه‌رو می‌کند. افتراقی‌سازی شیوه کشف جرائم اقتصادی، با نظر به جرائم اقتصادی برخاسته از محیط اداری و جرائم اقتصادی برخاسته از محیط تجاری شغلی، آموزش قضایی به پلیس امنیت اقتصادی، تصویب الگوی جامع عملکرد - مشارکت‌محور در قالب آیین‌نامه مشخص و تعیین وظایف و اختیارات متفاوت پلیس امنیت اقتصادی با سایر ضابطان قضایی از اهم نتایج است.

ابوسعیدی مقدم و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به ارائه مدل سلامت نظام مالی به منظور پیشگیری از اختلاس و ارتقای سطح اعتماد عمومی در بانک‌های ایران پرداختند.

روش تحقیق کیفی و برای استخراج مؤلفه‌های اصلی سلامت نظام مالی به‌منظور پیشگیری از اختلاس در بانک‌های ایران از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. در این تحقیق با استفاده از روش داده بنیاد کوربین و استراوس در مرحله کدگذاری باز ۱۶ مقوله و ۳۵ مفهوم استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری بر اساس مفاهیم مقوله محوری شرایط علی، راهبرد، بستر، شرایط مداخله‌گر، و پیامدها مدل پارادایمی ارائه شد و در مرحله کدگذاری انتخابی مدل نظری برخاسته از یافته‌های تحقیق معرفی و تشریح شد. حل مشکلات مربوط به نظام مالی نقش بسزایی در مشکلات اقتصادی دارد. یکی از موضوعات مهم مرتبط با هر نظام مالی ارائه صحیح و شفاف اطلاعات مربوط به فعالیت‌های مالی آن است. نتایج نشان داد شفاف‌سازی رویه‌های مالی منجر به بهبود مدیریت منابع سازمانی و افزایش بهره‌وری و افزایش اعتماد عمومی می‌شود.

عباسی کوچ‌نژاد، و سهیلی نجف‌آبادی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی موضوع بسترهای ملی و بین‌المللی مبارزه با جرم اختلاس در نظام بانکداری پرداختند. در این خصوص، تفاوت‌هایی میان بسترهای داخلی و بین‌المللی مبارزه با اختلاس دیده می‌شود. از جمله جرم‌انگاری نشدن اختلاس در موسسات و بانک‌های خصوصی. همچنین پیش‌بینی نشدن سازوکار معاضدت‌های بین‌المللی در زمینه اختلاس، تبیین نشدن دقیق مقررات سوت‌زنی در مورد مبارزه با اختلاس در حقوق داخلی ایران در مقابل منطقه‌ای بودن تا بین‌المللی بودن حقوق مبارزه با اختلاس و نداشتن ضمانت‌های اجرای موثر در سطح بین‌المللی برای مبارزه با اختلاس قابل ذکر است. ایجاد نظام اداری سالم و برقراری عدالت اجتماعی و حفظ منافع و اموال عمومی مهمترین اقدام دولت‌ها برای حفظ ارزش‌های اخلاقی اجتماع بوده که یکی از راهکارهای آنان، جلوگیری از حیف و میل و غارت از طریق اختلاس در کلیدی‌ترین نظام اقتصادی دولت‌ها یا به عبارتی، در سطوح بانک است.

طالبیان و کریمی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «بررسی الگوهای جرم‌یابی»، اصول و قواعد حاکم بر جرم‌یابی را احصا و تشریح و نتیجه‌گیری کرده‌اند که در حوزه جرم‌یابی در مقایسه با علوم دیگر و با وجود تنوع در فرایندهای فنی مؤثر در آن، محققان با فقدان اصول و مبانی نظریه روبرو هستند. اکنون پس از گذشت سالیان متمادی، جرم‌یابی به‌تازگی از نقشه راه برخوردار شده که بدون تردید با رعایت و اجرای اصول آن، کشف علمی جرم به‌صورتی ساختارمند و محکمه‌پسند صورت خواهد گرفت. اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «نظام جرم‌یابی پلیس با رویکرد اطلاعات‌محور» در بخش کیفی از نظرات ۳۰ کارشناس و خبره حوزه جرم‌یابی استفاده و مدلی در زمینه نظام جرم‌یابی طراحی کرده‌اند و در بخش کمی، مدل را با نمونه آماری ۲۰۸ نفره از کارشناسان و کارآگاهان پلیس ارزیابی کرده‌اند. الگوی جرم‌یابی با ابعاد قانون (با ضریب اهمیت ۹۰٪)، بُعد مدیریت (با ضریب اهمیت ۹۵٪)، بُعد علمی - آزمایشگاهی (با ضریب اهمیت ۹۵٪) و بُعد حرفه‌ای (با ضریب اهمیت ۹۱٪) و چهارده مؤلفه تابعه است. در بُعد مدیریتی به مؤلفه‌های برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت، نظارت، نیروی انسانی، فن‌آوری و تجهیزات، اطلاعات، تدارکات و پشتیبانی و رفتار سازمانی اشاره کرده و سایر اقدامات مربوط به جرم‌یابی پلیس را مورد بررسی قرار داده و نتیجه گرفته‌اند ابعاد مذکور و مؤلفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده، هم‌راستا و رابطه‌ی معناداری بین آن‌ها وجود دارد.

بیابانی و روح‌زاده (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «رویکرد پلیس آگاهی در فرایند مقابله با جرائم آینده» روش‌های جدیدی را بررسی کرده‌اند که پلیس با آن‌ها در مورد نقش خود در جامعه می‌اندیشند و ضمن ارائه راهبرد در برابر چالش‌های پلیس در زمان حال به واکاوی بخشی از رویکرد پلیس آگاهی در مقابله با جرائم آینده می‌پردازند و نتیجه‌گیری کرده‌اند، ناکارآمدی‌ها در پلیس در درجه اول به دلیل کمبود منابع، ناکافی بودن قوانین، تغییرات ارزشی عمده یا سازمانی نیست، بلکه نبود همکاری‌ها، عامل اصلی

است و پژوهشگران معتقدند با متمرکز ساختن بیشتر بخش‌های پلیسی و درعین حال، زیاد کردن اختیارات قانونی، می‌توان پلیس را مسئولیت‌پذیر و چابک کرد.

گرانا و ویندل^۱ (۲۰۲۱)، در پژوهشی با موضوع «جرم و تحلیل اطلاعاتی» به تحلیل راهبردی جرائم پرداخته و نتیجه‌گیری کرده است که تحلیل راهبردی جرم، تجزیه و تحلیل داده‌ها به منظور توسعه راهبردها، سیاست‌ها و روش‌ها در پیشگیری بلندمدت است. موضوعاتی که اغلب با تجزیه و تحلیل راهبردی جرائم مرتبط هستند شامل روندهای آماری بلندمدت، تحلیل‌های نقاط جرم‌خیز و مشکلاتی است که پلیس با آن در یک دوره طولانی‌مدت مواجه است. اگرچه تحلیل راهبردی جرم و جنایت اغلب با داده‌های سیستم‌های سوابق پلیس شروع می‌شود، تحلیل راهبردی معمولاً شامل جمع‌آوری داده‌های اولیه از منابع مختلف از طریق روش‌های کمی و کیفی می‌شود. سوگنگ و هیودی، گوندو هرسو، داپینگ پامونگکاس، ایمانگ^۲ (۲۰۲۰)، در پژوهشی به راهبرد پیشگیری و جرم‌یابی از کلاهبرداری در صورت‌های مالی با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی پرداختند. تحقیق حاضر با روش آمیخته انجام شد. نتایج تحقیق حاضر، راهبردهای پیشگیری و جرم‌یابی از کلاهبرداری زیر را در زمینه کلاهبرداری شرکت‌های دولتی پیشنهاد کرده است: ۱) اعمال فرهنگ صادقانه و اخلاق بالا، ۲) بهبود سامانه‌های نظارت و کنترل، ۳) تدوین ارزش‌های ضد کلاهبرداری، ۴) اجرای سازکارهای پاداش و مجازات گسترده، ۵) معرفی اجتماعی شدن ضد کلاهبرداری برای کارکنان، ۶) ایجاد عوامل تغییر.

پتريک^۳ (۲۰۱۵)، در پژوهشی با موضوع «مقدمه‌ای بر تحلیل کاربردی جرائم» به انواع تحلیل‌های مرتبط با پدیده‌های مجرمانه پرداخته و در بحث تحلیل راهبردی جرائم، وظیفه تحلیلگران راهبردی را بررسی روندهای جرم و جنایت دانسته است و معتقد است

1. Grana and Windell

2. Sugeng Wahyudi, Hersugondo; Dapit Pamungkas, Imang

3. Petherick

آن‌ها در سازمان در جهت نیل به رویکردی مبتنی بر اطلاعات‌محوری باید هدایت و به‌کارگیری شوند. او نتیجه گرفته است که اهداف اولیه تحلیل‌های راهبردی در جرم‌یابی، کمک به شناسایی و تجزیه و تحلیل مشکلات درازمدت مانند فعالیت مواد مخدر یا جرائم علیه اموال و مطالعه و ارزیابی پاسخ‌ها و رویه‌ها است که منجر به تخصیص نیروی انسانی و امکانات، ورود و یکپارچگی داده‌ها و تغییر فرایند گزارش‌دهی می‌شود.

یکی از مفاسد اداری که بیشتر در سازمان‌های دولتی نمود دارد، بحث اختلاس می‌باشد. به‌طوری که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز در فرمان هشت ماده‌ای در تاریخ ۱۳۸۰/۰۲/۱۰، رؤسای محترم قوای سه‌گانه را خطاب قرار داده و پس از تأکید بر تشکیل ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی و خشکانیدن ریشه فساد مالی و تهیه طرح‌های مبارزه با فساد، به این نکته اشاره فرمودند که عمل قاطع و گره‌گشا در این باره مستلزم اقدام همه‌جانبه به‌وسیله قوای سه‌گانه به‌خصوص دو قوه مجریه و قضاییه است. در خصوص فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی در پلیس امنیت اقتصادی، برنامه‌ها و اقدامات باید مبنای علمی و بر اساس روش‌های پژوهشی بنا نهاده شود، در غیر این صورت، فعالیت‌ها به راه‌هایی غیرعلمی و بی‌راهه کشیده می‌شود و موفقیتی در نتایج آن حاصل نمی‌شود. بنابراین در این زمینه لازم است راهبردهای آن تهیه شود.

تمام پژوهش‌ها فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی توسط پلیس امنیت اقتصادی را تبیین، اما هیچکدام از این پژوهش‌ها راهبردهای پلیس امنیت اقتصادی را در این امر ارائه نکرده‌اند. به همین منظور، برای رفع این خلأ، این پژوهش تلاش می‌کند تا راهبردهای پلیس امنیت اقتصادی را در فرایند جرم‌یابی اختلاس کارکنان بانک‌های دولتی ارائه نماید.

راهبرد: همانند سایر رویکردهای مدیریتی تلفیقی از مباحث «علمی» و ابعاد «هنری» است. علم راهبرد، مجموعه‌ای از الگوها، روش‌شناسی‌ها و نظریه‌های این

حوزه را ارایه می‌کند و یافته‌های حاصل از اندیشه متفکران و تجربه مدیران را در چارچوب‌های آکادمیک به دیگران انتقال می‌دهد. هنر راهبرد، بخش غیرقابل تعمیم موضوع است. منشاء و چگونگی شکل‌گیری یک تصمیم بدیع و هنرمندانه راهبردی به درستی قابل درک و توصیف نیست و هر گاه این امر شناخته شود و چگونگی آن در حوزه معرفت بشری قرار گیرد، هنر تبدیل به علم می‌شود و در قالب نظریات و الگوهای علمی بیان خواهد شد (غفاریان و توفیقی، ۱۳۹۸، ۲۶).

جرم‌یابی: دانشی است که درباره علوم مادی در کشف جرائم و شناسایی مجرمان و اثبات جرم بحث می‌کند (نجابتی، ۱۳۹۱، ۷) ممکن است واژه «جرم‌یابی» به اشتباه به جای پلیس علمی، جرم‌شناسی، پزشکی قانونی و... به کار رود، لیکن ریشه اصلی جرم‌یابی از واژه‌ای آلمانی^۱ گرفته شده که نخستین بار، هانس گروس^۲، جرم‌شناس اتریشی، در سال ۱۸۴۷ آن را ارائه کرد (اردبیلی، ۱۳۸۵، ۵۲؛ حمیدزاده اربابی، ۱۳۹۹، ۱۵). و مجموعه تحقیقات مربوط به بررسی حالات جنایی است که به وسیله کارشناس امور جنایی برای روشن کردن و کشف جرم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این علم، تحقیق درباره جرم برای جمع‌آوری مدارک، بررسی آثار مادی جرم و مطالعه کیفیت جرم و شرایط آن، همه باهم، انجام می‌شود. جرم‌یابی رشته‌های مختلفی مانند پلیس علمی، انگشت‌نگاری (تشخیص هویت قضایی) و پزشکی قانونی را در برمی‌گیرد. جرم‌یابی برای توسعه و گسترش خود از نتایج مطالعات و تحقیقات جرم‌شناسی استفاده می‌کند و جرم‌شناسی برای مطالعه تجسمی و توصیفی جرم و مجرم از ارزش‌های جرم‌یابی بهره می‌گیرد (نجفی توانا، ۱۳۸۹، ۲۳). اگر جرم از زاویه قانون مورد بررسی قرار گیرد، باید آن را در حوزه دانش حقوق کیفری مورد مطالعه قرار داد؛ ولی مادامی که جرم از زاویه اثباتی مطالعه می‌شود، لازم است رشته‌های علوم

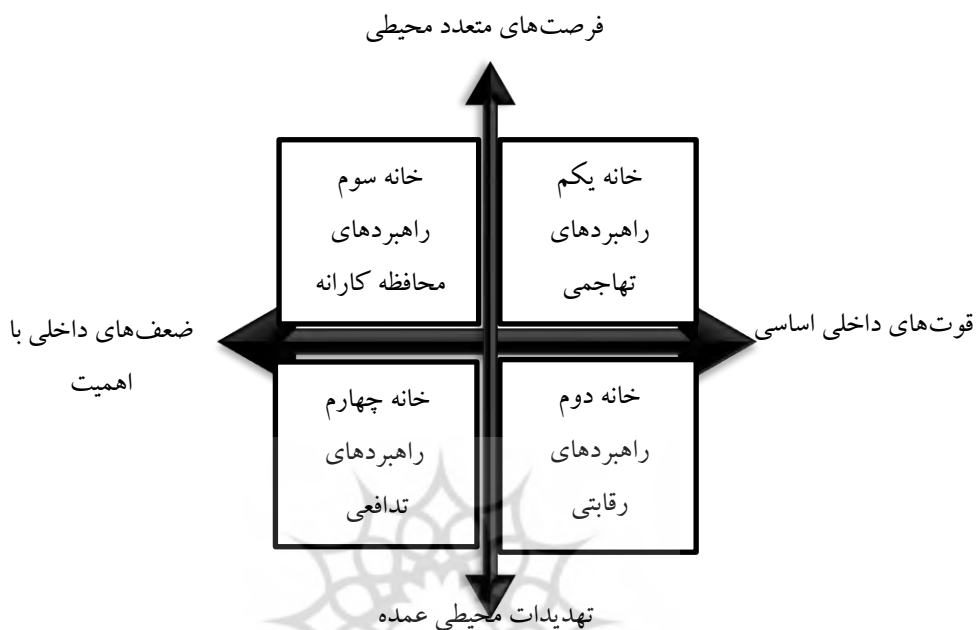
1. kriminalistik

2. Hans Gross

جرم‌یابی مثل پلیس علمی مورد توجه قرار گیرند؛ به عبارتی چنانچه پدیده مجرمانه از بُعد ماهیت و علت یا چرایی وقوع بررسی شود، عملاً جرم‌یابی صورت گرفته است؛ بنابراین، علوم جرم‌یابی مشتمل بر مجموعه‌ای از رشته‌های علمی، تخصصی و فنی است که برای کشف جرم به دنبال جمع‌آوری دلایل و مدارک فیزیکی و عینی، حفظ آثار جرم، تشخیص هویت بزهکار و طرق مؤثر برای شناسایی و پیدا کردن مجرم و دستگیری وی، اثبات جرم و همچنین تفکیک جرم از غیر جرم با پیروی از اصول علمی است (طالبیان، ۱۳۹۹، ۷۱). جرم‌یابی همراه با جرم‌شناسی مربوط به علوم اثباتی، زیرمجموعه‌ای از علوم جنایی است. به طور کلی، علوم جنایی کاربرد علوم به عنوان ادله، برای انجام تحقیق جرم توسط نهادهای عدالت کیفری (پلیس و نظام قضایی) به منظور استفاده در دادگاه است (وایت^۱، ۲۰۱۰، ۱). یکی از مهم‌ترین اقدامات اصلی پلیس آگاهی و سایر سازمان‌های جرم‌یابی در رسیدگی به جرائم، اقدامات اطلاعاتی - فنی می‌شود که جمع‌آوری اخبار و اطلاعات از طریق منابع انسانی و فنی مخابراتی و بانک‌های اطلاعاتی درون و برون سازمانی در گستره این اقدامات است. اقدامات فنی مخابراتی در پلیس آگاهی به صورت یکپارچه در اداره اطلاعات جنایی پیگیری می‌شود و عبارت است از: کلیه اقدامات منجر به کسب خبر و اطلاعات از طریق محصولات استعلام‌های مخابراتی که در جهت کشف و خنثی‌سازی و پی‌جویی جرائم انجام می‌گیرد (ستوده گندمشین و عالی‌زاده، ۱۳۹۲، ۱۳۵). مدیریت واحدهای جرم‌یابی را باید یکی از حوزه‌های بسیار مهم و درعین حال، مغفول علوم جرم‌یابی دانست. نبود مدیریت اثربخش و راهبردی موجب «پایین آمدن کیفیت، به تأخیر افتادن فرایند بررسی‌های کارشناسی، به بن‌بست رسیدن پرونده‌های کیفری و نیز سرخوردگی کارکنان و از بین رفتن انگیزه کاری آنان»

خواهد شد. مدیریت اثربخش و کارآمد واحد جرم‌یابی نیازمند برخورداری از دانش و درکی عمیق نسبت به فرایند جرم‌یابی به منظور کشف جرائم، شناسایی و دستگیری مجرمان است. موفقیت در مأموریت جرم‌یابی منوط به در اختیار داشتن کارشناسان متخصص و کیفی است. تأمین تعداد کارشناسان مورد نیاز تضمین‌کننده انجام به موقع اقدامات جرم‌یابی، سطح تجربه و تخصص آنان تعیین‌کننده میزان اعتبار گزارش‌های جرم‌یابی، و ویژگی‌های کارکنان نیز بیانگر چگونگی انجام وظایف و روبرو شدن با فشارهای ناشی از محیط کار است (فرجی‌ها، ۱۳۹۰، ۱۱). از دیگر اقدامات مهم جرم‌یابی، تحلیل جرائم و پدیده‌های مرتبط با آن در سطوح مختلف است که چندین دهه است به یکی از بخش‌های با اهمیت جرم‌یابی در پلیس کشورهای پیشرفته تبدیل شده است. در فرایند تحلیل جرم، اطلاعات خاص از پدیده‌های مجرمانه و عوامل زمینه‌ساز و مرتبط با آن‌ها به دست می‌آید که شامل آمار فضایی (داده‌های مکانی-زمانی)، آمار وقوع، مجرمان، قربانیان یا حتی نیرو و امکانات مقابله‌کننده با جرم است. به صورت گسترده‌تر، فرایند جرم‌یابی با استفاده از امکانات و نیروی انسانی و تعامل با سایر ادارات برون و درون سازمانی صورت می‌گیرد. اینکه تصور نمائیم فرایند جرم‌یابی فقط با کاربرد علوم متفاوت قابل اجرا است، درست نیست و باید شرایط و زمینه‌های مورد استفاده از تخصص و علوم با مدیریت درست و نیازسنجی ملزومات آینده در معیت شناخت از محیط داخلی و خارجی، مهیا شود. لذا، در فرایند جرم‌یابی، نقش مدیریت راهبردی منابع به همراه وظایف اطلاع‌رسانی و تعاملی مدیریت با سایر سازمان‌ها (درونی و برونی و سازمان‌های مردم‌نهاد) بسیار پراهمیت است.

جدول (۱): تجزیه و تحلیل SWOT (پیرس و رایبسون، ۱۳۹۳)

جدول (۲): تجزیه و تحلیل SWOT و تلاقی محیط خارجی و داخلی

عوامل درونی	نقاط قوت:	نقاط ضعف:
عوامل بیرونی	$\dots S_1$ $\dots S_2$ $\dots S_3$	$\dots W_1$ $\dots W_2$ $\dots W_3$
فرصت‌ها:	راهبردهایی که بر اساس استفاده از نقاط قوت، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها پایه گذاری شده‌اند.	راهبردهایی که بر اساس بین بردن نقاط ضعف، برای بهره‌برداری از فرصت‌ها پایه گذاری شده‌اند.
$\dots O_1$ $\dots O_2$ $\dots O_3$		

تهديدات:	راهبردهایی که بر اساس	راهبردهایی که بر اساس از
...T ₁	استفاده از نقاط قوت، به	بین بردن نقاط ضعف، به
...T ₂	منظور مبارزه با تهديدات	منظور مبارزه با تهديدات
...T ₃	پایه گذاری شده‌اند.	پایه گذاری شده‌اند.

روش

پژوهش کاربردی حاضر دارای ماهیتی اکتشافی است که با رویکرد کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا انجام شده است. مشارکت کنندگان در این تحقیق، فرماندهان و مدیران میانی پلیس اقتصادی هستند که به صورت هدفمند مبتنی بر معیار، ۲۲ نفر از آنها انتخاب و نظراتشان در خصوص محیط‌شناسی موضوع با تشکیل ۳ گروه کانونی جمع‌آوری شد. برای استفاده از روش تحلیل سوات^۱ از مشارکت کنندگان خواسته شد امتیاز و رتبه عوامل استخراج شده داخلی و خارجی را تعیین نمایند. سپس بعد از تعیین وضعیت موجود کشور، از تقاطع این عوامل راهبردهای رسیدن به وضعیت مطلوب استخراج شد. اعتبار پژوهش از روش ارائه نتایج به کارشناسان مرتبط و نظرات گروه‌های کانونی ارزیابی و تأیید شد.

مراحل ماتریس

- ۱- حدود ۲۱ عامل خارجی که موجب فرصت یا تهدید پلیس می‌شود، فهرست شد.
- ۲- برای هر عاملی ضریب اهمیت از صفر (بی‌اهمیت) تا ۱ (بسیار مهم). منظور شد. ضریب (نشان‌دهنده اهمیت نسبی) یک عامل (از نظر موفق بودن سازمان در آن خدمت) است.
- ۳- امتیاز عواملی که باعث موفقیت پلیس هستند از رتبه ۳ تا ۴ محاسبه شده است به گونه‌ای که عدد ۴ به معنی فرصت و یا نقطه قوت عالی سازمان نسبت به این عامل و عدد ۳ واکنش از حد متوسط بالاتر منظور شده است.

۴- عدد ۱ تهدید و یا نقطه ضعف جدی و عدد ۲ تهدید و یا نقطه ضعف متوسط است.
۵- ضریب هر عامل را در رتبه مربوطه ضرب کرده و طبق (جدول ۳) نمره نهایی به دست آمد.

۶- در ادامه مجموع نمره‌های هر عامل محاسبه و مجموع نمره‌های مشخص شدند. سپس این فرایند در رابطه با ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و میزان تأثیر بر پلیس یا واکنش سازمانی نسبت به این عوامل انجام و امتیاز نهایی و عوامل شناسایی شده در (جدول-۴) نمایش داده شده است.

۷- با بهره‌مندی از روش تحلیلی تدوین راهبردی در شکل ماتریس سوات تنظیم و با نظر خبرگان مشرف به محیط، تعداد ۲۷ راهبرد از تلاقی تهدیدات و فرصت‌ها با نقاط ضعف و قوت استخراج شد و سپس، جایگاه سازمان از بعد رقابتی، تهاجمی، محافظه کارانه و یا تدافعی بودن در نمودار تعیین و راهبردهای جذاب مشخص گردید. برپایه هر یک از عوامل مذکور، می‌توان راهبردهایی را اتخاذ، تا با اولویت‌بندی راهبردها موجبات رفع نقص و یا استفاده از فرصت و تقویت نقاط قوت مهیا نمود. در ادامه با فهرست نمودن عوامل داخلی و خارجی، شناسایی و نمره‌دهی به این عوامل، جمع امتیازات را برابر (جداول ۳ و ۴) حساب و از این یافته‌ها در ماتریس موقعیت استفاده گردید.

یافته‌ها

برای دسترسی به یافته‌های پژوهش به معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه جامع علوم انتظامی امین مراجعه فرمائید.

سپاسگزاری

پژوهشگران برخورد لازم می‌دانند از همکاری ارزشمند و زحمات کلیه عزیزانی که در این پژوهش ما را یاری کردند، شامل جمعی برگزیده از اعضای محترم هیئت علمی دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، مدیران محترم پلیس امنیت اقتصادی فراجا، مدیران

محترم پلیس امنیت اقتصادی فرامدهی انتظامی تهران بزرگ و سایر بزرگوارانی که در این مطالعه همکاری داشته‌اند، تشکر و قدردانی نمایند.

منابع

۱. اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۸۵). حقوق جزای عمومی. تهران: میزان.
۲. اسماعیلی، مهدی؛ حسین‌پور، جعفر؛ بختیاری، تقی؛ مجیدی، عبدالله. (۱۳۹۹). نظام جرم‌یابی پلیس با رویکرد اطلاعات محور. پژوهش‌های مدیریت انتظامی، ۱۵(۳)، ۴۲.
۳. اکبری، محسن. (۱۳۹۵). بررسی جایگاه اطلاعات جنایی در ساختار پلیس آگاهی ناجا [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی امین].
http://pmsq.jrl.police.ir/article_94016.html
۴. باوی، علیرضا؛ گلدوست، رجب؛ غلامی، حسین. (۱۴۰۰). بایسته‌های کشف جرائم اقتصادی با تأکید بر مشارکت نهادهای انتظامی و قضایی. فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۶(۶۴)، ۳۳-۵۸.
http://icra.jrl.police.ir/article_97188.html
۵. بشارت‌نیا، مهدی. (۱۳۸۹). چگونگی تهیه و تدوین استانداردهای تعاریف و مفاهیم اقلام آماری در نیروی انتظامی، دوماننامه توسعه انسانی پلیس، ۲۸(۱)، ۱۴۰-۱۱۹.
http://journals.police.ir/article_9355.html
۶. بندریان، رضا. (۱۳۹۵). ارائه الگوی تبیین ساختار تحلیلی مدیریت راهبردی در نیروی انتظامی براساس رویکرد توانمندی‌های پویا. پژوهش‌های مدیریت انتظامی، ۱۱(۱).
http://www.pmsq.jrl.police.ir/article_18314.html ۱۱۰-۱۳۰
۷. بیابانی، غلامحسین. (۱۳۹۲). مدیریت دانش در پلیس آگاهی. نشریه مطالعات مدیریت برآموزش انتظامی، ۲۱(۱)، ۱-۱۴.
۸. بیابانی، غلامحسین؛ روح‌زاده، روح‌الله. (۱۳۹۷). رویکرد پلیس آگاهی در فرایند مقابله با جرائم آینده. نشریه علمی-ترویجی کارآگاه، ۱۲(۴۲)، ۵۲-۳۸.
http://journals.police.ir/article_12966.html
۹. پیرس، جان؛ راینسسون، ریچارد. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک، ترجمه سهراب خلیلی شورینی، چاپ هشتم تهران: انتشارات دانش پژوه.

۱۰. داودی دهاقانی، ابراهیم؛ همتی جوانمرد، محمد. (۱۴۰۱). راهبردهای پلیس آگاهی در فرایند جرم‌یابی. پژوهش‌های مدیریت/انتظامی، ۱۷(۲)، ۴۱-۶۳.
doi:10.22034/pmsq.2022.1266044.1498
۱۱. حمیدزاده‌اربابی، نجف. (۱۳۹۹). مدیریت صحنه جرم. تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین.
۱۲. خورشید، صدیقه؛ رنجبر، رضا. (۱۳۸۹). تحلیل استراتژیک، تدوین و انتخاب استراتژی مبتنی بر ماتریس SWOT و تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه فازی. فصلنامه مدیریت راهبردی در سیستم‌های صنعتی، ۵(۱۲)، ۴۰-۱۹.
http://imj.iausdj.ac.ir/article_537567.html
۱۳. ستوده گندمشین، مجتبی؛ عالی‌زاده، موسی. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر اطلاعات جنایی. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس آگاهی.
۱۴. طالبیان، حسین؛ کریمی، مجید. (۱۳۹۹). بررسی الگوهای جرم‌یابی. فصلنامه علمی کارآگاه، ۱۴(۵۲)، ۸۱-۶۷.
http://det.jrl.police.ir/article_95426.html
۱۵. عباسپور، عباس. (۱۳۹۲). مدیریت منابع انسانی پیشرفته: رویکردها، فرایندها و کارکردها. تهران: سمت.
۱۶. عباسی، علی رضا؛ کوچ‌نژاد، عباس؛ سهیلی نجف آبادی، سهیل. (۱۴۰۰). بسترهای ملی و بین‌المللی مبارزه با جرم اختلاس در نظام بانکداری، ۱۴(۵۴)، ۴۰۹-۳۹۱.
http://alr.iauctb.ac.ir/article_694076
۱۷. غفاریان، وفا؛ تفویضی، فرین. (۱۳۹۸). استراتژی: نمایی ۳۶۰ درجه. چ ششم، تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
۱۸. فرجی‌ها، محمد. (۱۳۹۰). مدیریت امور جرم‌یابی. فصلنامه علمی کارآگاه، ۵(۱۵)، ۲۲-۶.
http://det.jrl.police.ir/article_10520.html
۱۹. لطفی، آرمن؛ ولیپوری گودرزی، علی. (۱۴۰۱). نقش پلیس امنیت اقتصادی در تحقق عدالت و مبارزه با فساد اقتصادی (در راستای بیانیه گام دوم انقلاب). فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی پلیس پایتخت، ۱۴(۵۱)، ۱۲۱-۱۴۸.
http://tehran.jrl.police.ir/article_99850.html

۲۰. لطفی، آرمین؛ یآوری، امیرحسین؛ یار احمدی، مسعود؛ شیرمحمدی، مسعود. (۱۴۰۳). الگوی جرم‌یابی جرایم اقتصادی با رویکرد پیش‌نگری. نشریه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۲۶(۲): 10.22034/pok.2023.1275036.1829.
۲۱. نجابتی، مهدی. (۱۳۹۱). پلیس علمی (کشف علمی جرائم). تهران: سمت.
۲۲. نجفی توانا، علی. (۱۳۸۹). جرم‌شناسی. تهران: آموزش و سنجش.
23. David, Fred R. & David, Forest R. (2016). *Strategic Management CONCEPTS AND CASE, A Competitive Advantage Approach. Sixteenth EDITION*. Pearson Education Inc.
24. Grana, G., & Windell, J. (2021). *Crime and Intelligence Analysis; an Integrated Real Time Approach*. Taylor & Francis.
25. Sugeng Wahyudi, Hersugondo; Dapit Pamungkas, Imang (2020). Financial Statement Fraud Prevention Strategy: Fuzzy Analytical Hierarchy Process Method, *Journal of Hunan University (Natural Sciences)*, Vol. 47. No. 11, pp 29-38.
26. Petherick, W. (2015). *Applied Crime Analysis*. Bond University.
27. White, P. (2010). *Crime Scene to Court: The Essentials of Forensic Science. Third Edition*. Royal Society of Chemistry.